

*Kur statūs krantai ant Dubysos,
Kur šlama banguoti miškai
Žygiuoja vorelė ištįsus.
Rūke dingsta žingsnių aidai*

*Namuose jų niekas nelaukia, -
Siaubinga ten sukas mirtis.
Motulė ir sesė išėjo
O tėvas užmerkė akis*

Alkupėnas

Tai daina iš mano vaikystės, kurią dainuodavo mano gražuolė teta Julė. Ir mane išmokė. Ir aš ją dainuodavau. Tik į Šiluvos vidurinės mokyklos sceną, kurioje dažnai buvau soliste, muzikos mokytojas p. Leskauskas su ta daina neišleido. Nesupratau kodėl? O jis taip ir nepaaiškino.

Pirmą kartą Alkupėno vardą, kaip tik Šiluvoje ir išgirdau 1952 metais, kai ten mokiausi, šeimą (mamą su manimi ir broliuku Jonuku), ištrėmus iš Kauno.

Šiluvoje tada rezidavo stiprus NKVD kariuomenės garnizonas, atsiųstas iš centro kovai „su banditizmu“, dar veikė skaitlingas stribų būrys, kurio komjaunuoliai šmirinėdavo po miestelį su reikalu ir be raikalo. Ateidavo ir į mokyklą, į šokius, Bet močiutė kategoriškai draudė eiti šokti ir draugauti su stribu, nes tai esanti visuomenės „padugnė“ – „ant paskutinio trepo“.

O Šiluvoje ilgais rudens vakarais skambėdavo liūdnos dainos: vienoje miestelio pusėje merginų dainuojamos „Ten toli, paupy, sidabrinis jau vakaras leidžias / Iš aukštybių dangaus nusileido žara..“, „Ašarom sidabro verkė rūtos žalios...“; kitoje miestelio pusėje – vyrų – „Klevas žalias, klevo iškirpti kraštai...“ ir kitokios. Mergaičių dainos buvo ypač liūdnos... Kažkodėl tai paslapčia (dabar jau aišku) sakydavo... Alkupėno. Kartą Šiluvos centrinėje gatvėje pasirodė nedidukė graži mergaitė geltonais, gražiai sušukuotais plaukais...“ Ir vėl paslapčia suaugusios merginos kalbėjo: „Alkupėno mylimoji...“ Mums paauglėms atrodė, viskas taip paslaptinga ir romantiška...

Ir tik po daugelio dešimčių metų, jau atgavus Lietuvai nepriklausomybę, sužinojau apie tragišką Lietuvos pokario istoriją. Ir apie Alkupėną – Petrą Bartkų, partizanų vadą Martyną, Sąžinę, Žadgailą, jo gyvenimą ir mirtį.

Petras Bartkus gimė 1921 metais Raseinių apskrities Pakapurnio kaime. Kai karo metais iš Raseinių buvome pasitraukę į Pakapurnį, vyresnysis mano brolis Alfonsas tarnavo piemenuku pas Bartkus, jų ūkyje, gražioje vietoje, ant Dubysos kranto. Mama savo prisiminimuose irgi gražiu žodžiu mini Pakapurnį. Petras Bartkus baigė Lenkelių pradinę mokyklą, nuo 1937 metų mokėsi Raseinių gimnazijoje; ją baigęs įstojo į Kauno technikos mokyklą; 1943 metais į sklandytojų kursus. Tačiau pakilti į orą neteko.

Į rezistencinę kovą Petras Bartkus įsijungė 1941 metais, buvo aktyvus Lietuvos laisvės armijos (LLA) narys. LLA būrį Petru Bartkui pavyko įkurti ir Pakapurnyje. Bartkų sodyboje dažnai lankydavosi vokiečių okupacijos metais ir LLA nariai Jonas Žemaitis ir J. Čeponis. Vokiečių okupacijos metais tuose kraštuose buvo ir rusų desantininkų-raudonųjų partizanų. Vienas jų buvo pasiųstas nužudyti Petrą Bartkų. Tačiau šis buvo taiklesnis ir greitesnės reakcijos pavojaus minutę.

Kai 1944 m. rugpjūčio pradžioje rusai įsitvirtino šiame krašte, Petras Bartkus ir jo bendražygiai pasitraukė į miškus. 1944 metų pabaigoje čia jau veikė 19 partizanų būrių, kuriuose jau buvo apie 2000 partizanų (Algimantas Petrauskas. Tėvynei jo plakė širdis – K, 2005. – P. 39). Iš pradžių partizanų būriui vadovavo pats Petras Bartkus, bet vėliau jis ėmė organizuoti platesnį žemaičių ginkluotą pasipriešinimą. Savo būrį

Petras perdavė kaimynui Jonui Venslauskui. Bedančių miške, netoli Šiluvos, įsikūrė 40 partizanų rinktinė, kuri iki 1945 metų vadinosi „Žebenškštis“ rinktinė. Jai vadovavo Jonas Čeponis. Rinktinė buvo sudaryta iš 4 partizanų būrių, kuriems vadovavo J. Venslauskas, Varejūkis, Prancėvičius ir P. Morkūnas.

1945 m. birželio mėn. partizanai per ryšininę Janiną Čepaitę sužinojo, kad Biliūnų ligoninėje guli NKVD suimtas sužeistas Lietuvos kariuomenės kpt. Juozas Kasperavičius. „Žebenškštis“ vyrai, pagal Jono Žemaičio ir Petro Bartkaus parengtą planą, vieną naktį apsupo ligoninę, nuginklavo sargybinis ir išvadavo kapitoną. Operacijai vadovavo J. Čeponis.

Po partizanams nesėkmingų Virtukų kautynių su NKVD kariuomenės daliniu ir stribais buvo nutarta „Žebenškštis“ ir „Lydžio“ rinktinės sujungti ir įkurti „Žaibo“ apygardą. Jos vadu buvo išrinktas Jonas Žemaitis-Vytautas, o Petras Bartkus, J. Čeponis ir A. Zaskėvičius tapo štabo nariais. „Žaibo“ štabas įsikūrė Pyragių miške. 1946 m. pavasarį Pyragių miškas buvo „šukuojamas“ NKVD kariuomenės ir Šiluvos stribų. Sumaniai vadovaujant J. Žemaičiui, partizanai pasitraukė į Rekyvos pelkes, praradę vieną partizaną. Petras Bartkus tapęs „Žaibo“ apygardos Operatyvinio skyriaus vadu, apkeliavo pėsčias beveik visą Žemaitiją, derino ir partizanų vadų pozicijas ir 1946 metų rudenį buvo įkurta Jungtinė Kęstučio apygarda. Jos vadu tapo kpt. Jonas Žemaitis-Vytautas, Organizacinio skyriaus vadovu Petras Bartkus.

JKA leido pagrindinį laikraštėlį „Laisvės varpas“, kurį platino visoje Žemaitijoje. Petras Bartkus rašė eilėraščius ir juos spausdino Alkupėno slapyvardžiu tame laikraštėlyje. O jie virsdavo dainomis, kurias

dainavo ne tik partizanai, bet ir aplinkinių vietovių žmonės: mamos vaikams ir jaunimas. Tapęs Kęstučio apygardos Organizacinio skyriaus vadovu Petras Bartkus rūpinosi žemesniųjų partizanų rinktinių ir būrių centralizacija. 1947 m. balandžio mėn. Batakių valsčiuje žuvo Kęstučio apygardos Tauragės partizanų vadui Juozui Kasperavičiui – Angiai, Petras Žadgaila partizanų spaudoje „Laisvės varpe“ rašė: „Kovos su priešu neatsisakysime, nors ir kaip ji bebūtų sunki. Kas liks gyvas turės papasakoti kokia tai buvo sunki kova“.

1947 metų lapkričio mėnesį Kęstučio apygardos vado Jono Žemaičio-Vytauto pavedimu Petras Bartkus organizavo naują partizanų – Prisikėlimo apygardą, kuri buvo įkurta 1948 metų pavasarį. Bendrame visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavime, kuris įvyko 1949 m. vasario mėnesį Minaičiuose (Radviliškio raj.), Petras Bartkus tapo 1949 metų vasario 16-osios - Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos Deklaracijos-signataru ir Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio tarybos Prezidiumo, sudaryto tame suvažiavime, sekretoriumi.. Žuvo 1949 m. rugpjūčio 15 d. Užpelkių miške.kartu su LLKS spaudos viršininku poetu iš Šiaulių kpt. Vytautu Šniuoliu- Svajūnu, jurbarkiškiu poetu, partizanų vadu Broniumi Liesiu-Ėgliu Žuvo Lietuvos garbė – trys poetai, partizanų vadai. Juos išdavė buvęs bendražygis, ryšininkas Leonas Juškus, tapęs Sokolovo divizijos smogiku. Po mirties Petru Bartkui-Žadgailai Vytautui Šniuoliui-Svajūnui ir Broniui Liesiui-Ėgliui, LLKS Tarybos Prezidiumo pirmininko Jono Žemaičio-Vytauto įsaku biuvo suteikti Lietuvos Laisvės kovos karžygių vardai. (Nijolė Gaškaitė. Pasipriešinimo istorija. 1944-1953. – V.,1997. – P.167).

Raseinių Kalno vidurinėje mokykloje, kur mokėsi Petras Bartkus, atidengta paminklinė lenta.

Petro Bartkaus gimtosios sodybos vietoje Pakapurnyje pastatytas paminklas, kuris tapo visose tose vietose žuvusiųjų partizanų Memorialu. Jame įrašyti tose vietose žuvę arba sovietinio režimo nukankinti partizanai: Edmundas Biknevičius, Jonas Biknevičius, Janina Čepaitė, Jonas Bajorinas, Bronius Neverdauskas, Alfonsas Pakarklis, Teofilis Pakarklis, Viktoras Stulgaitis, Genė Stulgaitytė, Bernardas Venslauskas, Jonas Venclauskas, Stasys Zdanavičius. Memoriale pagerbti ir suimti, nužudyti kalėjimuose buvę Pakapurnio partizanai Jonas Brazauskas, Petras Digrys, Mečys Malkevičius,, Stasys Mankus, Antanas Petrauskas.

Memorialo iniciatorius Algimantas Petrauskas, buvęs Petro Bartkaus-Žadgailos ryšininkas.. Jo mama ir Petro Bartkaus mama buvo brolių vaikai. Algimantas Petrauskas parašė ir knygą, skirtą Lietuvos karžygiui Petru Bartkui „Tėvynei jo plakė širdis“ (K., 2005). Šis paminklas niekada nesugrius ir ne sudūlės.

Petro Bartkaus studijų Technikos mokykloje kolegė ir bendražygė Lietuvos laisvės kovoje Kęstučio apygardos ryšininkė Nina Nausėdaitė-Rasa apie Petrą Bartkų, jau po jo mirties rašė: „Ne veltui jis pasirinko slapyvardį „Sąžinė“. Sąžiningumas partizaninėje kovoje, meilė Tėvynei ir kovos draugams buvo pagrindiniai partizaninio gyvenimo principai, kurių jis laikėsi iki mirties (1949 m.). Paskui jį kasdien sekė mirtis. Bet Sąžinė liko žmogumi, kuris buvo vienodai teisingas bendražygiams ir priešams. Gyvenimas miške nepadarė jo žiauriu. Jis nebausdavo net išdavikų, neįsitinęs jų nekaltumu. Jo dainose bei pokalbiuose žodžiai „Mirti už tėvynę“ buvo nepažeidžiama priesaika. Neabejoju, kad jis ir mirė su Tėvynės vardu lūpose. Lai gimtosios Dubysos vanduo šnibžda Jam amžiną malda, o gimtinėje likęs vienintelis ažuolas, iškėlęs į dangų stiprias šakas primena jo pavėsyje užaugusį lietuvių tautos didvyrį“ (Petrauskas A. Ten pat, p. 65) .

2017-03-12